Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
EVGENI TANCHEV
της 15ης Ιουλίου 2021 [1] [i]

Υπόθεση C-869/19

L

κατά

Unicaja Banco, S.A., πρώην Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U.

[αίτηση του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ισπανία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Άρθρο 6, παράγραφος 1 – Αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας – Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ. (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980) – Χρονικός περιορισμός των περί επιστροφής αποτελεσμάτων της κηρύξεως ακυρότητας καταχρηστικής ρήτρας – Έκταση του ελέγχου που ασκεί το αποφαινόμενο σε δεύτερο βαθμό εθνικό δικαστήριο – Αρχή της διαθέσεως – Αρχή της αντιστοιχίας – Αρχή της απαγορεύσεως της reformatio in peius – Αρχή του δεδικασμένου – Παρέλευση προθεσμίας»

I. Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ισπανία· στο εξής: Ανώτατο Δικαστήριο) αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές [2]. Υπεβλήθη στο πλαίσιο της εκδικάσεως εφέσεως ασκηθείσας στον απόηχο της αποφάσεως του τμήματος μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ. [3] Με την εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο έκρινε κατ' ουσίαν ότι η εθνική νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου η οποία επέβαλε χρονικό περιορισμό επί της επιστροφής ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως από καταναλωτές προς τράπεζες κατ' εφαρμογήν καταχρηστικής ρήτρας καλουμένης «ρήτρας κατώτατου επιτοκίου» ήταν αντίθετη προς το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, σύμφωνα με το οποίο οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, και κατά συνέπεια, δυνάμει της ως άνω διατάξεως, οι καταναλωτές είχαν δικαίωμα πλήρους επιστροφής των οικείων ποσών.

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

[2] ΕΕ 1993, L 95, σ. 29.

[3] Απόφαση C-154/15, C-307/15 και C-308/15 (EU:C:2016:980, στο εξής: απόφαση Gutiérrez Naranjo). Βλ. επίσης σημείο 50 των παρουσών προτάσεων.

2. Το πρόβλημα που τίθεται στην υπό κρίση υπόθεση έγκειται στο γεγονός ότι μόνον η τράπεζα, και όχι ο καταναλωτής, άσκησε έφεση κατά της πρωτόδικης αποφάσεως η οποία επέβαλε τον ως άνω χρονικό περιορισμό επί της επιστροφής βάσει της εν λόγω εθνικής νομολογίας, καθώς και ότι το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση Gutiérrez Naranjo μετά την παρέλευση της προθεσμίας ασκήσεως της εν λόγω εφέσεως, αλλά προτού το επιληφθέν της εφέσεως εθνικό δικαστήριο εκδώσει την απόφασή του. Επομένως, το βασικό ζήτημα που έχει τεθεί στην κρίση του Δικαστηρίου είναι αν εθνικό δικαστήριο αποφαινόμενο κατ' έφεση υπό τις ως άνω συνθήκες οφείλει να διατάξει αυτεπαγγέλτως την πλήρη επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων από τον καταναλωτή ποσών σύμφωνα με την απόφαση Gutiérrez Naranjo, παρά την ύπαρξη ορισμένων αρχών του εθνικού δικονομικού δικαίου, μεταξύ των οποίων οι αρχές της διαθέσεως, της αντιστοιχίας και της απαγορεύσεως της reformatio in peius [(μεταβολής επί τα χείρω)], οι οποίες θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εμποδίζουν το εθνικό δικαστήριο να ενεργήσει κατά τα ανωτέρω.

3. Η υπό κρίση υπόθεση εξετάζεται από το Δικαστήριο παράλληλα με τέσσερις άλλες υποθέσεις (C-600/19, C-693/19, C-725/19 και C-831/19) επί των οποίων τις προτάσεις μου αναπτύσσω σήμερα. Οι υποθέσεις αυτές αφορούν αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως της Ισπανίας, της Ιταλίας και της Ρουμανίας, άπτονται δε παρεμφερών και ενδεχομένως ευαίσθητων ζητημάτων σχετικά με την έκταση της υποχρεώσεως του εθνικού δικαστηρίου να εξετάζει αυτεπαγγέλτως (ex officio) τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου περί ερμηνείας της οδηγίας 93/13 και της σχέσης της με τα εθνικά δικονομικά συστήματα.

4. Κατά συνέπεια, η υπό κρίση υπόθεση παρέχει στο Δικαστήριο την ευκαιρία να αναπτύξει τη νομολογία του σχετικά με την οδηγία 93/13, ειδικότερα δε να διευκρινίσει ζητήματα που αφορούν την εφαρμογή των προαναφερθεισών εθνικών δικονομικών αρχών στο πλαίσιο του δικαστικού ελέγχου των καταχρηστικών ρητρών δυνάμει της εν λόγω οδηγίας.

II. Νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

5. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

B. Το ισπανικό δίκαιο

6. Το άρθρο 1303 του Código Civil español (ισπανικού αστικού κώδικα· στο εξής: αστικός κώδικας) ορίζει τα εξής:

«Κηρυχθείσας άκυρης της ενοχής, οι αντισυμβαλλόμενοι οφείλουν να αποδώσουν αμοιβαίως τα πράγματα που αποτέλεσαν αντικείμενο της συμβάσεως, με τους καρπούς τους, καθώς και το αντίτιμο με τους αναλογούντες τόκους, εξαιρουμένων των περιπτώσεων των επόμενων άρθρων.»

7. Το άρθρο 216 του Ley de Enjuiciamiento Civil (κώδικα πολιτικής δικονομίας· στο εξής: κώδικας πολιτικής δικονομίας) ορίζει τα εξής:

«Τα πολιτικά δικαστήρια αποφασίζουν βάσει των πραγματικών περιστατικών που προτάθηκαν, των αποδείξεων που προσκομίστηκαν και των αιτημάτων που υποβλήθηκαν από τους διαδίκους, εκτός αν ο νόμος προβλέπει διαφορετικά σε ειδικές περιπτώσεις.»

8. Το άρθρο 218, παράγραφος 1, του κώδικα πολιτικής δικονομίας ορίζει τα εξής:

«1. Οι δικαστικές αποφάσεις πρέπει να είναι σαφείς και ακριβείς και να αντιστοιχούν στα αιτήματα και τις λοιπές αξιώσεις των διαδίκων που έχουν προβληθεί εγκαίρως κατά τη διάρκεια της δίκης. Περιέχουν τις δηλώσεις τις οποίες ζητούν οι διάδικοι, δέχονται ή απορρίπτουν τα αιτήματα κατά του εναγομένου και αποφαίνονται επί όλων των επίδικων ζητημάτων που αποτέλεσαν αντικείμενο της διαδικασίας.

Το δικαστήριο, χωρίς να παρεκκλίνει από το αντικείμενο της αγωγής κάνοντας δεκτά πραγματικά ή νομικά στοιχεία διαφορετικά από εκείνα τα οποία προέβαλαν οι διάδικοι, αποφαίνεται βάσει των κανόνων που έχουν εφαρμογή επί της υποθέσεως, ακόμα και αν οι διάδικοι δεν παρέθεσαν ή δεν επικαλέστηκαν κατά ορθό τρόπο τους κανόνες αυτούς.»

9. Το άρθρο 412, παράγραφος 1, του κώδικα πολιτικής δικονομίας ορίζει τα εξής:

«Αφ' ης στιγμής το αντικείμενο της δίκης έχει καθοριστεί με την αγωγή, το υπόμνημα αντικρούσεως και, ενδεχομένως, με την ανταγωγή, οι διάδικοι δεν μπορούν κατόπιν να μεταβάλουν το αντικείμενο αυτό.»

10. Το άρθρο 465, παράγραφος 5, του κώδικα πολιτικής δικονομίας ορίζει τα εξής:

«Η διάταξη ή η απόφαση που εκδίδεται κατ' έφεση πρέπει να κρίνει αποκλειστικά τα κεφάλαια και τα ζητήματα που αποτέλεσαν αντικείμενο της εφέσεως με την έφεση και, ανάλογα με την περίπτωση, των κατά το άρθρο 461 δικογράφων των προτάσεων ή της αντίθετης εφέσεως του εφεσιβλήτου. Η απόφαση δεν μπορεί να χειροτερεύσει τη θέση του εκκαλούντος, εκτός εάν αυτό οφείλεται στο ότι έγινε δεκτή η αντίθετη έφεση του εφεσιβλήτου κατά της εφεσιβαλλόμενης αποφάσεως.»

III. Τα πραγματικά περιστατικά, η διαδικασία και το προδικαστικό ερώτημα

11. Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, στις 22 Μαρτίου 2006, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U. (στο εξής: Banco Ceiss), το οποίο απορροφήθηκε εν συνεχεία από την Unicaja Banco, S.A. (στο εξής: Unicaja Banco), χορήγησε στην L, η οποία συμβλήθηκε ως καταναλώτρια, ενυπόθηκο δάνειο ύψους 120 000 ευρώ για την απόκτηση οικογενειακής στέγης. Η διάρκεια της εκ μέρους της L αποπληρωμής του δανείου ορίστηκε στα 30 έτη διά της καταβολής 360 μηνιαίων δόσεων.

12. Δυνάμει των γενικών όρων της δανειακής συμβάσεως που κατήρτισε η Banco Ceiss, το ετήσιο επιτόκιο του δανείου ορίστηκε σε 3,350 % για το πρώτο έτος και, μετά την πάροδο του πρώτου έτους, προβλεπόταν κυμαινόμενο επιτόκιο, που προέκυπτε από την πρόσθεση ποσοστού 0,52 %

στο ετήσιο επιτόκιο Euribor [4]. Εντούτοις, η σύμβαση περιείχε ρήτρα με την οποία οριζόταν ότι το ετήσιο επιτόκιο του δανείου δεν μπορούσε να είναι κατώτερο του 3 % (στο εξής: ρήτρα κατώτατου επιτοκίου). Όταν το 2009 το επιτόκιο Euribor σημείωσε σημαντική πτώση, η εν λόγω ρήτρα εμπόδισε τη μείωση του ετησίου επιτοκίου του δανείου σε ποσοστό κάτω του 3 %

13. Τον Ιανουάριο του 2016, η L άσκησε αγωγή κατά της Banco Ceiss ενώπιον του Juzgado de Primera Instancia de Valladolid (πρωτοδικείου του Βαγιαδολίδ, Ισπανία, στο εξής: πρωτοβάθμιο δικαστήριο), με την οποία ζητούσε να κηρυχθεί άκυρη η ρήτρα κατώτατου επιτοκίου ως καταχρηστική λόγω ελλείψεως διαφάνειας, κατ' εφαρμογήν της ισπανικής νομοθεσίας περί μεταφοράς της οδηγίας 93/13. Επιπλέον, η L αιτήθηκε να της επιστραφεί από την Banco Ceiss το σύνολο των ποσών που είχε καταβάλει αχρεωστήτως δυνάμει της εν λόγω ρήτρας. Επικουρικώς, η L ζήτησε να υποχρεωθεί η Banco Ceiss να της επιστρέψει τα ποσά που είχε εισπράξει δυνάμει της ως άνω ρήτρας μετά τις 9 Μαΐου 2013.

14. Με απόφαση της 6ης Ιουνίου 2016 (στο εξής: πρωτόδικη απόφαση), το πρωτοβάθμιο δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η ρήτρα κατώτατου επιτοκίου ήταν καταχρηστική λόγω ελλείψεως διαφάνειας και διέταξε την Banco Ceiss να επιστρέψει εντόκως τα ποσά που είχε εισπράξει μετά τις 9 Μαΐου 2013, εφαρμόζοντας τη νομολογία που διαμορφώθηκε με απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της 9ης Μαΐου 2013 (απόφαση 241/2013, στο εξής: απόφαση της 9ης Μαΐου 2013). Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο καταδίκασε επίσης την Banco Ceiss στην καταβολή των δικαστικών εξόδων.

15. Στις 14 Ιουλίου 2016, η Banco Ceiss άσκησε έφεση κατά της ως άνω αποφάσεως ενώπιον του Audiencia Provincial de Valladolid (εφετείου Βαγιαδολίδ, Ισπανία, στο εξής: εφετείο). Έβαλε κατά του κεφαλαίου του διατακτικού με το οποίο καταδικαζόταν στην καταβολή των δικαστικών εξόδων, διότι κατά τη γνώμη της η αγωγή είχε γίνει δεκτή μόνον εν μέρει και όχι εξ ολοκλήρου. Η L ζήτησε την απόρριψη της εφέσεως.

16. Στις 21 Δεκεμβρίου 2016, το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση Gutiérrez Naranjo [5], με την οποία έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 αντιτίθεται σε εθνική νομολογία, όπως αυτή που διαμορφώθηκε με την απόφαση της 9ης Μαΐου 2013, η οποία περιορίζει χρονικώς τα περί επιστροφής αποτελέσματα της κηρύξεως ακυρότητας καταχρηστικής ρήτρας στα ποσά που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως μετά τη δημοσίευση της αποφάσεως με την οποία διαπιστώνεται ο καταχρηστικός χαρακτήρας της οικείας ρήτρας.

17. Με απόφαση της 13ης Ιανουαρίου 2017, το εφετείο δέχθηκε την έφεση, κρίνοντας ότι η αγωγή είχε γίνει δεκτή μόνον εν μέρει, και εξαφάνισε την απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου ως προς το κεφάλαιο του διατακτικού με το οποίο η Banco Ceiss είχε καταδικαστεί στην καταβολή των δικαστικών εξόδων. Το εν λόγω δικαστήριο δεν αναφέρθηκε στην απόφαση Gutiérrez Naranjo, ούτε τροποποίησε το κεφάλαιο του διατακτικού της πρωτόδικης αποφάσεως ως προς τα περί επιστροφής αποτελέσματα που συνδέονται με την ακυρότητα της καταχρηστικής ρήτρας κατώτατου επιτοκίου, καθόσον αυτό δεν είχε αποτελέσει αντικείμενο της εφέσεως.

18. Η L άσκησε ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου αναίρεση κατά της ως άνω αποφάσεως. Προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεώς της, η L προέβαλε ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση προσκρούει, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 1303 του αστικού κώδικα σχετικά με τα περί επιστροφής αποτελέσματα που συνδέονται με την ακυρότητα των συμβατικών υποχρεώσεων, σε συνδυασμό

[4] Ο όρος «Euribor» αναφέρεται στο διατραπεζικό επιτόκιο ευρώ. Τα επιτόκια Euribor βασίζονται στα μέσα επιτόκια που εφαρμόζονται για τον διατραπεζικό δανεισμό κεφαλαίων σε ευρώ.

[5] Απόφαση C-154/15, C-307/15 και C-308/15 (EU:C:2016:980).

με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, το οποίο ορίζει ότι οι καταναλωτές δεν δεσμεύονται από τις καταχρηστικές ρήτρες, κατά το μέτρο που δεν εφαρμόζει την απόφαση Gutiérrez Naranjo και δεν διατάσσει αυτεπαγγέλτως την πλήρη επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν κατ' εφαρμογήν της ρήτρας κατώτατου επιτοκίου. Η Banco Ceiss ζήτησε την απόρριψη της αιτήσεως αναιρέσεως, υποστηρίζοντας ότι, καθόσον η L δεν είχε ασκήσει έφεση κατά της πρωτόδικης αποφάσεως βάλλοντας κατά του χρονικού περιορισμού των περί επιστροφής αποτελεσμάτων της ακυρότητας της ρήτρας κατώτατου επιτοκίου, το εφετείο δεν ηδύνατο να διατάξει την πλήρη επιστροφή των καταβληθέντων.

19. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι, με την απόφαση της 9ης Μαΐου 2013, το Ανώτατο Δικαστήριο κήρυξε άκυρες, λόγω ελλείψεως διαφάνειας, τις ρήτρες κατώτατου επιτοκίου που περιέχονταν σε ορισμένες συμβάσεις που είχαν συνάψει με καταναλωτές οι τράπεζες κατά των οποίων είχε ασκηθεί συλλογική αγωγή, αλλά περιόρισε χρονικώς τα περί επιστροφής αποτελέσματα της εν λόγω ακυρότητας κρίνοντας ότι η διαπίστωση της ακυρότητας δεν επηρεάζει τις πληρωμές που είχαν πραγματοποιηθεί πριν από την ημερομηνία δημοσιεύσεως της αποφάσεως, ήτοι πριν τις 9 Μαΐου 2013· η εν λόγω κρίση επιβεβαιώθηκε από τη μεταγενέστερη νομολογία που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο επιμέρους αιτήσεων για την παροχή ένδικης προστασίας. Στη συνέχεια, με την απόφαση Gutiérrez Naranjo, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο κατά τα ανωτέρω χρονικός περιορισμός τον οποίο επέβαλε η εθνική νομολογία που διαμορφώθηκε με την απόφαση της 9ης Μαΐου 2013 αντέβαινε στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Κατά συνέπεια, αρχής γενομένης με την απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2017 (απόφαση 123/2017), το Ανώτατο Δικαστήριο μετέβαλε τη νομολογία του, ώστε να εναρμονιστεί με την απόφαση Gutiérrez Naranjo. Εντούτοις, στο χρονικό σημείο κατά το οποίο το Δικαστήριο εξέδωσε την εν λόγω απόφαση, εκκρεμούσε ενώπιον των ισπανικών δικαστηρίων μεγάλος αριθμός υποθέσεων που αφορούσαν την ακυρότητα ρητρών κατώτατου επιτοκίου και στις οποίες, σε περιπτώσεις όπως η υπό κρίση, οι καταναλωτές είχαν αιτηθεί στην αγωγή τους, με το κύριο αίτημά τους ή σε επικουρική βάση, τη χρονικώς περιορισμένη επιστροφή ώστε να αφορά τα ποσά που είχαν καταβληθεί αχρεωστήτως μετά τις 9 Μαΐου 2013, λόγω της υπάρξεως της προαναφερθείσας εθνικής νομολογίας, ενώ επίσης οι καταναλωτές δεν προσέβαλλαν αποφάσεις που περιόριζαν χρονικώς την επιστροφή βάσει της ως άνω νομολογίας.

20. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η ισπανική πολιτική δίκη διέπεται από την αρχή της διαθέσεως, του αποκλειστικού χαρακτήρα των δικονομικών προθεσμιών, της απαγορεύσεως της μεταβολής του αιτήματος (mutatio libelli), της αντιστοιχίας, στο δε πλαίσιο των εφέσεων από την αρχή της απαγορεύσεως της reformatio in peius. Σύμφωνα με τη νομολογία του Tribunal Constitucional (Συνταγματικού Δικαστηρίου, Ισπανία, στο εξής: Συνταγματικό Δικαστήριο), ορισμένες από τις εν λόγω αρχές, όπως η απαγόρευση της reformatio in peius, ερείδονται στο δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 24 του ισπανικού Συντάγματος και που βρίσκει το λειτουργικό του ισοδύναμο στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης). Κατά το αιτούν δικαστήριο, είναι προφανές ότι στην υπό κρίση υπόθεση οι αρχές αυτές οδήγησαν το εφετείο να μη διατάξει την πλήρη επιστροφή των ποσών που είχαν καταβληθεί δυνάμει της ρήτρας κατώτατου επιτοκίου, διότι η L δεν άσκησε έφεση κατά του κεφαλαίου του διατακτικού της πρωτόδικης αποφάσεως με το οποίο διατάχθηκε η επιστροφή των ποσών που είχαν καταβληθεί μετά τις 9 Μαΐου 2013 και μόνον.

21. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η αρχή κατά την οποία οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, αντίκειται στη θέσπιση χρονικού περιορισμού ως προς την επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως από τον καταναλωτή κατ'

εφαρμογήν καταχρηστικής ρήτρας, αλλά η εν λόγω αρχή δεν είναι απόλυτη και υπόκειται σε περιορισμούς που συνδέονται με την αρχή της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, όπως το δεδικασμένο ή ο καθορισμός εύλογης αποκλειστικής προθεσμίας για τη δικαστική επιδίωξη αξιώσεων. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι ο κανόνας του ισπανικού δικαίου κατά τον οποίο, με το ένδικο μέσο της εφέσεως, επιτρέπεται η χωριστή προσβολή των διαφορετικών κεφαλαίων του διατακτικού της αποφάσεως και, εάν ουδείς εκ των διαδίκων δεν βάλει κατά συγκεκριμένου κεφαλαίου του διατακτικού, ορίζει ότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεν δύναται να το καταστήσει άνευ αποτελέσματος ή να το τροποποιήσει, παρουσιάζει ορισμένο βαθμό ομοιότητας με την αρχή του δεδικασμένου. Το αιτούν δικαστήριο διατηρεί, επομένως, αμφιβολίες σχετικά με το κατά πόσο συνάδουν με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 οι αρχές της διαθέσεως, της αντιστοιχίας και της απαγορεύσεως της reformatio in peius που προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο, ειδικότερα δε κατά πόσον το δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται εφέσεως που ασκείται αποκλειστικά από την τράπεζα, και όχι από τον καταναλωτή, πρέπει να διατάξει, κατόπιν της εκδόσεως της αποφάσεως Gutiérrez Naranjo του Δικαστηρίου, την πλήρη επιστροφή των ποσών που εισπράχθηκαν δυνάμει της καταχρηστικής ρήτρας, μολονότι τούτο θα οδηγούσε στη χειροτέρευση της θέσεως της τράπεζας, κατά παράβαση της απαγορεύσεως της reformatio in peius.

22. Υπό τις ως άνω συνθήκες το Ανώτατο Δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Αντίκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ η εφαρμογή των δικονομικών αρχών της διαθέσεως, της αντιστοιχίας και της απαγορεύσεως της reformatio in peius, που εμποδίζουν το δικαστήριο το οποίο έχει επιληφθεί εφέσεως ασκηθείσας από τράπεζα κατά αποφάσεως με την οποία περιορίζεται χρονικώς η επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως από τον καταναλωτή, συνεπεία ρήτρας κατωτάτου επιτοκίου που κηρύχθηκε άκυρη, να διατάξει την πλήρη επιστροφή των εν λόγω ποσών και να χειροτερεύσει με τον τρόπο αυτό τη θέση του εκκαλούντος, για τον λόγο ότι ο καταναλωτής δεν άσκησε έφεση βάλλουσα κατά του εν λόγω περιορισμού;»

23. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν στο Δικαστήριο η L, η Unicaja Banco, η Τσεχική, η Ισπανική, η Ιταλική και η Νορβηγική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή.

24. Στις 26 Απριλίου 2021 διεξήχθη κοινή επ' ακροατηρίου συζήτηση με την υπόθεση C-600/19, κατά την οποία η L, η Unicaja Banco, η Ισπανική, η Ιταλική και η Νορβηγική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή ανέπτυξαν προφορικώς τις παρατηρήσεις τους.

IV. Σύνοψη των παρατηρήσεων των μετεχόντων στη διαδικασία

25. Η L υποστηρίζει ότι, βάσει της αποφάσεως Gutiérrez Naranjo, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να διατάξει αυτεπαγγέλτως τα περί επιστροφής αποτελέσματα της ακυρότητας της ρήτρας κατώτατου επιτοκίου, λαμβανομένου υπόψη του καθήκοντος προστασίας των καταναλωτών που προβλέπεται στην οδηγία 93/13. Όπως υποστήριξε η L κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η ίδια δεν προσέβαλε την πρωτόδικη απόφαση λόγω της εθνικής νομολογίας, καθώς τυχόν εκ μέρους της άσκηση ενδίκου μέσου θα συνεπαγόταν την υποχρέωσή της να καταβάλει τα δικαστικά έξοδα. Η L αιτήθηκε εξ αρχής την πλήρη επιστροφή, επομένως δεν τίθεται θέμα διευρύνσεως του αντικειμένου της αγωγής, όσον αφορά δε τον χρονικό περιορισμό, δεν υφίσταται δεδικασμένο, δεδομένου ότι η απόφαση δεν έχει καταστεί απρόσβλητη. Περαιτέρω, η θέση της L δεν αντιβαίνει στην απαγόρευση της reformatio in peius, δεδομένου ότι η απόφαση Gutiérrez

Naranjo πρέπει να γίνει σεβαστή· σε αντίθετη περίπτωση, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί επιστροφή των ποσών προς την L και η τράπεζα θα διατηρήσει τα ποσά δυνάμει της καταχρηστικής ρήτρας.

26. Η Unicaja Banco υποστηρίζει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 δεν επιβάλλει στο εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται εφέσεως να διασφαλίζει αυτεπαγγέλτως ότι μια καταχρηστική ρήτρα θα επισύρει όλες τις προβλεπόμενες συνέπειες όταν τούτο θα είχε ως αποτέλεσμα τη μη λήψη υπόψη του κανόνα περί απαγορεύσεως της reformatio in peius. Ουδόλως κωλυόταν η L να ασκήσει έφεση ή αντίθετη έφεση κατά της πρωτόδικης αποφάσεως, η δε L δεν είχε απλώς το πλεονέκτημα της εκπροσωπήσεως από δικηγόρο, αλλά επιπλέον τελούσε σε γνώση της αποφάσεως Gutiérrez Naranjo που επρόκειτο να εκδοθεί. Ο κανόνας περί απαγορεύσεως της reformatio in peius αποτελεί πτυχή του δικαιώματος της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, το οποίο προστατεύεται από το άρθρο 24 του ισπανικού Συντάγματος, βάσει δε της αποφάσεως της 25ης Νοεμβρίου 2008, Heemskerk και Schaap [6], η οδηγία 93/13 δεν επιβάλλει τη μη λήψη υπόψη του εν λόγω κανόνα. Όπως υποστήριξε η Unicaja Banco κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, τηρούνται οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, δεδομένου ότι η εθνική νομολογία στην οποία παραπέμπει η Επιτροπή δεν έχει εφαρμογή, η δε μεταστροφή της νομολογίας δεν μπορεί να οδηγεί στην επανεξέταση αποφάσεων με ισχύ δεδικασμένου.

27. Η Τσεχική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η εφαρμογή των επίμαχων εθνικών δικονομικών αρχών, οι οποίες, όπως εφαρμόζονται στο πλαίσιο των εφέσεων, συνδέονται επίσης με την αρχή του δεδικασμένου, δεν αντίκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, δεν είναι δυνατόν να μη ληφθούν υπόψη οι εν λόγω αρχές, ακόμη και αν τούτο γινόταν με σκοπό την προστασία των καταναλωτών, η δε απόφαση της 11ης Μαρτίου 2020, Lintner [7], έχει εφαρμογή εν προκειμένω.

28. Η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του Χάρτη, δεν εμποδίζει το εθνικό δικαστήριο να εφαρμόσει τις επίμαχες εθνικές δικονομικές αρχές, οι οποίες αποκλείουν την ανάπτυξη πλήρων αποτελεσμάτων της ακυρότητας καταχρηστικής ρήτρας σύμφωνα με την απόφαση Gutiérrez Naranjo, η οποία εκδόθηκε μετά την τελεσιδικία της πρωτόδικης αποφάσεως. Τυχόν παροχή προστασίας σε καταναλωτή ο οποίος παρέλειψε να ασκήσει εγκαίρως τα ένδικα μέσα που προβλέπει το εθνικό δίκαιο προσκρούει στις εν λόγω αρχές, η δε απαγόρευση της reformatio in peius θεμελιώνεται στο δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη. Η αρχή της αποτελεσματικότητας τηρείται, δεδομένου ότι το εθνικό δίκαιο επιτρέπει στους διαδίκους στον πρώτο βαθμό να ασκήσουν τα δικαιώματά τους, στο δε δικαστήριο να ελέγξει αυτεπαγγέλτως τις καταχρηστικές ρήτρες, παρέχοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα ασκήσεως εφέσεως. Όπως υποστήριξε η Ισπανική Κυβέρνηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η υπό κρίση υπόθεση αφορά το δεδικασμένο και ουδόλως τίθεται ζήτημα συγκρίσεως με την εθνική νομολογία στην οποία παραπέμπει η Επιτροπή, ούτε, ως εκ τούτου, ζήτημα παραβιάσεως της αρχής της ισοδυναμίας.

29. Η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι εφαρμογή των επίμαχων εθνικών δικονομικών αρχών δεν αντίκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, η μη άσκηση εφέσεως κατά των βλαπτικών κεφαλαίων της πρωτόδικης αποφάσεως συνεπάγεται την παραγωγή δεδικασμένου, το οποίο δεν επιτρέπει την εκ μέρους του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου αυτεπάγγελτη εξέταση της εσφαλμένης ερμηνείας του δικαίου της

[6] Απόφαση C-455/06 (EU:C:2008:650).

[7] Απόφαση C-511/17 (EU:C:2020:188).

Ένωσης που τυχόν εμπεριέχει η οικεία απόφαση. Τούτο δεν θίγει την αρχή της αποτελεσματικότητας, δεδομένου ότι ο καταναλωτής είναι ελεύθερος να ασκήσει έφεση, η δε μεταγενέστερη μεταστροφή της εθνικής ή της ενωσιακής νομολογίας δεν μπορεί να δικαιολογήσει τον αποκλεισμό της εφαρμογής της αρχής του δεδικασμένου. Όπως υπογράμμισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση η Ιταλική Κυβέρνηση, η επίκληση του άρθρου 6 της οδηγίας 93/13 πρέπει να γίνεται εντός των ορίων που θέτουν τα εθνικά συστήματα, πράγμα που προϋποθέτει την τήρηση εθνικών δικονομικών κανόνων όπως το δεδικασμένο.

30. Η Νορβηγική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι η εφαρμογή των επίμαχων εθνικών δικονομικών αρχών στο πλαίσιο εφέσεως δεν αντίκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, ακόμη και όταν η απόφαση κατά της οποίας στρέφεται το ένδικο μέσο περιέχει εκτιμήσεις αντίθετες προς την οδηγία 93/13, εφόσον οι προθεσμίες που εμποδίζουν τις διαδικαστικές πράξεις του καταναλωτή τηρούν την αρχή της αποτελεσματικότητας. Οι αρχές αυτές προστατεύουν υπέρτερα συμφέροντα κοινά για όλα τα κράτη μέλη της Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών, η δε εφαρμογή τους δεν πρέπει να αποκλείεται μέσω της διευρυμένης εφαρμογής της αρχής της αποτελεσματικότητας. Όπως υπογράμμισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση η Νορβηγική Κυβέρνηση, σε περίπτωση εσφαλμένης ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης και του δικαίου του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου εκ μέρους των εθνικών δικαστηρίων, μπορεί να γίνει χρήση άλλων ενδίκων βοηθημάτων, όπως είναι οι αγωγές αποζημιώσεως λόγω ευθύνης του Δημοσίου και οι εθνικοί κανόνες που καθιστούν δυνατή την επανεξέταση των τελεσίδικων δικαστικών αποφάσεων.

31. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η εφαρμογή των επίμαχων εθνικών δικονομικών αρχών αντίκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, εφόσον δεν τηρούνται οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Κατά την Επιτροπή, η υπό κρίση υπόθεση δεν αφορά το δεδικασμένο, δεδομένου ότι η οικεία διαδικασία είναι ακόμη εν εξελίξει. Όσον αφορά την αρχή της ισοδυναμίας, η Επιτροπή επικαλείται την ύπαρξη πάγιας νομολογίας του Συνταγματικού Δικαστηρίου[8] και του Ανωτάτου Δικαστηρίου[9] η οποία αναγνωρίζει ότι η αυτεπάγγελτη εφαρμογή των κανόνων δημοσίας τάξεως συνιστά εξαίρεση από τις επίμαχες αρχές· δεδομένου ότι το άρθρο 6 της οδηγίας 93/13 αναγνωρίζεται ως κανόνας δημοσίας τάξεως, το αιτούν δικαστήριο όφειλε να διασφαλίσει αυτεπαγγέλτως την πλήρη αποτελεσματικότητα της εν λόγω διατάξεως, χωρίς να περιορίζεται από τις ως άνω αρχές. Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η αυστηρή εφαρμογή των επίμαχων αρχών καθιστά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η οδηγία 93/13, δεδομένου ότι η εθνική νομολογία απέτρεψε την L από την εμπρόθεσμη άσκηση εφέσεως και το νομικό αυτό πλαίσιο, σε συνδυασμό με τις επίμαχες αρχές, στέρησε από την L το μόνο ένδικο μέσο που είχε στη διάθεσή της για την άσκηση των δικαιωμάτων της δυνάμει της εν λόγω οδηγίας. Όπως προέβαλε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση η Επιτροπή, η υπό κρίση υπόθεση έχει εξαιρετικό χαρακτήρα και, μολονότι το εθνικό δικαστήριο οφείλει να διασφαλίζει ότι μια καταχρηστική ρήτρα θα επισύρει όλες τις προβλεπόμενες συνέπειες, εντούτοις δεν συντρέχει προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, δεδομένου ότι, πριν την εκπλήρωση της ως άνω υποχρεώσεώς του, το δικαστήριο θα παράσχει στους διαδίκους τη δυνατότητα να αναπτύξουν ισχυρισμούς ενώπιόν του, κατά τρόπον ώστε το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής να διασφαλίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας.

[8] Η Επιτροπή παραπέμπει στην απόφαση της 10ης Μαρτίου 2008 (απόφαση 41/2008) και στην εκεί μνημονευόμενη νομολογία.

[9] Η Επιτροπή παραπέμπει στις αποφάσεις της 20ής Ιουνίου 2008 (απόφαση 3257/2008) και της 16ης Σεπτεμβρίου 2009 (απόφαση 5696/2009).

V. Ανάλυση

32. Με το προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν αντίκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 η εφαρμογή ορισμένων αρχών του εθνικού δικονομικού δικαίου –μεταξύ των οποίων οι αρχές της διαθέσεως, της αντιστοιχίας και της απαγορεύσεως της reformatio in peius, που διατυπώνονται στα άρθρα 216, 218, παράγραφος 1, και 465, παράγραφος 5, του κώδικα πολιτικής δικονομίας– οι οποίες εμποδίζουν ένα εθνικό δικαστήριο, που έχει επιληφθεί εφέσεως κατά αποφάσεως με την οποία περιορίζεται χρονικώς η επιστροφή των ποσών που ο καταναλωτής κατέβαλε αχρεωστήτως δυνάμει καταχρηστικής ρήτρας, να διατάξει αυτεπαγγέλτως την πλήρη επιστροφή των εν λόγω ποσών σύμφωνα με την απόφαση Gutiérrez Naranjo, εκ του λόγου ότι ο καταναλωτής δεν προσέβαλε τον ως άνω περιορισμό.

33. Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, το ερώτημα αυτό απορρέει από τη σχέση μεταξύ, αφενός, της υποχρεώσεως που επιβάλλει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 στο εθνικό δικαστήριο, συμπεριλαμβανομένου του κατ' έφεση δικάζοντος δικαστηρίου, να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών και να διασφαλίζει ότι η διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας θα επισύρει όλες τις προβλεπόμενες συνέπειες και, αφετέρου, της εφαρμογής διαφόρων αρχών του εθνικού δικονομικού δικαίου που διέπουν τις διαδικασίες που έχουν κινηθεί δυνάμει της εν λόγω οδηγίας. Σε γενικές γραμμές, η αρχή της διαθέσεως συνεπάγεται ότι η πρωτοβουλία για την κίνηση ή την περάτωση της διαδικασίας ανήκει στους διαδίκους, οι οποίοι καθορίζουν και το αντικείμενο της διαφοράς [10]. Η εν λόγω αρχή συνδέεται με την αρχή της αντιστοιχίας, στον βαθμό που το δικαστήριο οφείλει να διασφαλίζει ότι οι αποφάσεις δεν υπερβαίνουν τα αιτήματα των διαδίκων [11]. Επιπλέον, σύμφωνα με την αρχή της απαγορεύσεως της reformatio in peius, ο διάδικος που ασκεί ένδικο μέσο ενώπιον ανωτέρου δικαστηρίου, όπως έφεση, δεν πρέπει να περιέρχεται σε δυσμενέστερη θέση από εκείνη στην οποία θα βρισκόταν αν δεν είχε ασκήσει το οικείο ένδικο μέσο [12].

34. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα που τίθεται στην υπό κρίση υπόθεση, θα κάνω κατ' αρχάς μια προκαταρκτική παρατήρηση ως προς την ενδεχόμενη σημασία του άρθρου 47 του Χάρτη στο ως άνω πλαίσιο (ενότητα Α). Εν συνεχεία, θα εξετάσω τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τον αυτεπάγγελτο έλεγχο, εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου, των καταχρηστικών ρητρών δυνάμει της οδηγίας 93/13, συμπεριλαμβανομένης της αποφάσεως Gutiérrez Naranjo (ενότητα Β) καθώς και την εφαρμογή των αρχών που απορρέουν από την εν λόγω νομολογία στις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως (ενότητα Γ).

35. Βάσει της ως άνω αναλύσεως, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι η εφαρμογή των επίμαχων εθνικών δικονομικών αρχών υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως αντίκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας.

[10] Βλ., συναφώς, προτάσεις μου στην υπόθεση Lintner (C-511/17, EU:C:2019:1141, σημείο 43).

[11] Βλ., συναφώς, Muñoz-Perea Piñar, D., «Ámbito del prinpio de congruencia a la luz de la jurisprudencia de la Sala Primera del Tribunal Supremo», *Noticias Jurídicas*, 2020.

[12] Βλ., συναφώς, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα V. Trstenjak στην υπόθεση Les Éditions Albert René κατά ΓΕΕΑ (C-16/06 P, EU:C:2007:728, σημεία 35 και 36).

A. Προκαταρκτική παρατήρηση

36. Από την απόφαση περί παραπομπής καθώς και από τις παρατηρήσεις της Unicaja Banco και της Ισπανικής Κυβερνήσεως προκύπτει ότι το υποβληθέν στην υπό κρίση υπόθεση ερώτημα αφορά τη συμβατότητα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 ορισμένων εθνικών δικονομικών αρχών που θεμελιώνονται στο δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 24 του ισπανικού Συντάγματος και που βρίσκει το λειτουργικό του ισοδύναμο στο άρθρο 47 του Χάρτη. Η Ισπανική Κυβέρνηση προτείνει επίσης να ληφθεί υπόψη το άρθρο 47 του Χάρτη προκειμένου να δοθεί απάντηση στο εν λόγω ερώτημα.

37. Κατά πάγια νομολογία, το άρθρο 47 του Χάρτη, το οποίο συνιστά επιβεβαίωση της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, κατοχυρώνει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου για κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης[13]. Η δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 47 του Χάρτη στην υπό κρίση υπόθεση δεν αμφισβητείται, δεδομένου ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 και ως εκ τούτου συνιστά περίπτωση εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη[14].

38. Όπως εξέθεσα αναλυτικά στα σημεία 59 και 60 των παράλληλων προτάσεών μου στις υποθέσεις C-693/19 και C-831/19, η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την οδηγία 93/13 χαρακτηρίζεται από την ιδιαίτερη σχέση μεταξύ του άρθρου 47 του Χάρτη και της αρχής της αποτελεσματικότητας, που περιλαμβάνει επίσης την υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίζουν τη δικαστική προστασία των δικαιωμάτων που βασίζονται στο δίκαιο της Ένωσης (βλ. σημείο 45 των παρουσών προτάσεων)[15]. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίσουν την αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων που οι διάδικοι αντλούν από την οδηγία 93/13 ενέχει απαίτηση περί αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνεται επίσης στο άρθρο 47 του Χάρτη, η οποία ισχύει, μεταξύ άλλων, ως προς τον καθορισμό των δικονομικών προϋποθέσεων των ενδίκων βοηθημάτων που βασίζονται σε τέτοια δικαιώματα[16].

39. Επιπλέον, όπως προκύπτει από τη μέχρι σήμερα νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την οδηγία 93/13, το άρθρο 47 του Χάρτη φαίνεται να διαδραματίζει, σε μεγάλο βαθμό, υποστηρικτικό ή συμπληρωματικό ρόλο σε σχέση με την αρχή της αποτελεσματικότητας στο πλαίσιο της εκτιμήσεως της συμβατότητας εθνικών δικονομικών κανόνων με τις απαιτήσεις της εν λόγω οδηγίας. Επί παραδείγματι, το άρθρο 47 του Χάρτη υπεισέρχεται εν προκειμένω όσον αφορά ζητήματα σχετικά με την πρόσβαση σε πραγματική προσφυγή, ούτως ώστε οι διάδικοι να μπορούν να ασκήσουν τα δικαιώματα που αντλούν από την οδηγία 93/13[17], καθώς και ζητήματα

[13] Βλ. απόφαση της 20ής Απριλίου 2021, Repubblika (C-896/19, EU:C:2021:311, σκέψη 40).

[14] Βλ., συναφώς, απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2014, Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189, σκέψη 47)· βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Szpunar στην υπόθεση Finanmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2015:746, σημεία 83 και 84).

[15] Βλ., συναφώς, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Szpunar στην υπόθεση Finanmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2015:746, σημεία 85 έως 97). Βλ. επίσης, επί παραδείγματι, van Duin, A., «Metamorphosis? The Role of Article 47 of the EU Charter of Fundamental Rights in Cases Concerning National Remedies and Procedures under Directive 93/13/EEC», *Journal of European Consumer and Market Law*, τόμος 6, 2017, σ. 190-198.

[16] Βλ. απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, VB κ.λπ. (C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 29).

[17] Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, ιδίως σκέψη 59), της 10ης Σεπτεμβρίου 2014, Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189, ιδίως σκέψεις 45, 47 και 66), και της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Biuro podróży «Partner» (C-119/15, EU:C:2016:987, σκέψεις 23 έως 47)· πρβλ. απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Pohotovosť (C-470/12, EU:C:2014:101, σκέψεις 36 έως 57).

σχετικά με τη δίκαιη δίκη, όπως η τήρηση των αρχών της ισότητας των όπλων και της κατ' αντιμωλίαν διαδικασίας στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας στην οποία τίθεται ζήτημα νομιμότητας των ρητρών υπό το πρίσμα της ως άνω οδηγίας [18].

40. Στην υπό κρίση υπόθεση, ουδόλως αμφισβητείται ότι οι διάδικοι είχαν πρόσβαση σε πραγματική προσφυγή για την άσκηση των δικαιωμάτων τους δυνάμει της οδηγίας 93/13. Εξάλλου, όπως επισημαίνει η Επιτροπή, η υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να διασφαλίζει ότι μια καταχρηστική ρήτρα θα επισύρει όλες τις προβλεπόμενες συνέπειες σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας δεν φαίνεται να οδηγεί σε προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι, στην απόφαση Gutiérrez Naranjo, το Δικαστήριο στήριξε τη συλλογιστική του στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και έκρινε ότι παρήλκε η εξέταση του άρθρου 47 του Χάρτη στο πλαίσιο της εν λόγω υποθέσεως [19]. Ως εκ τούτου, δεδομένου ότι δεν προβλήθηκε στο Δικαστήριο κανένα αυτοτελές επιχείρημα που να αφορά το άρθρο 47 του Χάρτη και ότι τα ζητήματα που εγείρονται στην υπό κρίση υπόθεση μέχρι σήμερα δεν έχουν εξεταστεί υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του Χάρτη, φρονώ ότι παρέλκει εν προκειμένω μια τέτοια εξέτασή τους.

Β. Η συναφής νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τον αυτεπάγγελτο έλεγχο των καταχρηστικών ρητρών από τα εθνικά δικαστήρια

41. Υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 επιβάλλει στα κράτη μέλη να προβλέπουν ότι οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές [20]. Επιπλέον, το άρθρο 7, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας, σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της, υποχρεώνει τα κράτη μέλη να προβλέπουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές [21]. Μολονότι επί των ως άνω διατάξεων έχει διαμορφωθεί πλούσια νομολογία, θα εκθέσω τις αρχές εκείνες της ως άνω νομολογίας οι οποίες τυγχάνουν εφαρμογής εν προκειμένω και αφορούν την ύπαρξη και την έκταση της υποχρεώσεως του εθνικού δικαστηρίου να ελέγχει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών, καθώς και την απόφαση Gutiérrez Naranjo, οι οποίες είναι οι πλέον κρίσιμες για την εκ μέρους μου ανάλυση της υπό κρίση υποθέσεως.

1. Επί της υπάρξεως της υποχρεώσεως αυτεπάγγελτου ελέγχου την οποία υπέχει ο εθνικός δικαστής

42. Κατά πάγια νομολογία, το σύστημα προστασίας που εγκαθιδρύει η οδηγία 93/13 στηρίζεται στην ιδέα ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση σε σχέση προς τον επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη δυνατότητα διαπραγματεύσεως όσο και το επίπεδο της πληροφορήσεως, θέση η οποία τον υποχρεώνει να προσχωρήσει στους όρους που έχει εκ των προτέρων καταρτίσει

[18] Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 21ης Φεβρουαρίου 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, σκέψεις 29 έως 36), της 17ης Ιουλίου 2014, Sánchez Morcillo και Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2099, σκέψεις 21 έως 51), και της 29ης Απριλίου 2021, Rzecznik Praw Obywatelskich (C-19/20, EU:C:2021:341, σκέψεις 91 έως 99)· πρβλ. διάταξη της 16ης Ιουλίου 2015, Sánchez Morcillo και Abril García (C-539/14, EU:C:2015:508, σκέψεις 23 έως 50).

[19] Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016 (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψεις 42, 75 και 76).

[20] Βλ. απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2021, Dexia Nederland (C-229/19 και C-289/19, EU:C:2021:68, σκέψη 57). Βλ., επίσης, την εικοστή πρώτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13.

[21] Βλ. απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale (C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψη 52).

ο επαγγελματίας, χωρίς να μπορεί να ασκήσει επιρροή επί του περιεχομένου τους[22]. Προς εξασφάλιση της προστασίας που προβλέπει η οδηγία 93/13, η κατάσταση ανισότητας μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία μπορεί να αντισταθμιστεί μόνο με θετική παρέμβαση, μη εξαρτώμενη από τους συμβαλλομένους στη σύμβαση[23]. Επομένως, δεδομένης της φύσεως και της σπουδαιότητας του δημοσίου συμφέροντος επί του οποίου στηρίζεται η προστασία την οποία παρέχει η εν λόγω οδηγία στους καταναλωτές, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να επανορθώνει την υφιστάμενη μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία έλλειψη ισορροπίας[24].

2. Έκταση της υποχρεώσεως αυτεπάγγελτου ελέγχου την οποία υπέχει ο εθνικός δικαστής

43. Όσον αφορά την εκπλήρωση της υποχρεώσεως αυτής από αποφαινόμενο κατ' έφεση εθνικό δικαστήριο, δεν αμφισβητείται επίσης ότι, ελλείψει σχετικής ρυθμίσεως στο δίκαιο της Ένωσης, οι κανόνες της κατ' έφεση δίκης οι οποίοι αποσκοπούν στη διασφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης περιλαμβάνονται στους κανόνες της έννομης τάξεως των κρατών μελών, υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω κανόνες δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν παρεμφερείς καταστάσεις εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) και δεν καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας)[25].

44. Όσον αφορά την αρχή της ισοδυναμίας, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει άμεση γνώση των δικονομικών διατάξεων που ρυθμίζουν την άσκηση των ενδίκων βοηθημάτων στην εσωτερική του έννομη τάξη, να ελέγξει εάν τηρείται η εν λόγω αρχή, λαμβάνοντας υπόψη το αντικείμενο, την αιτία των ενδίκων βοηθημάτων και τα βασικά στοιχεία τους[26]. Συναφώς, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το άρθρο 6 της οδηγίας 93/13 είναι ισοδύναμο προς τους εθνικούς κανόνες που αποτελούν, στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξεως, κανόνες δημοσίας τάξεως[27]. Επομένως, εφόσον το αποφαινόμενο κατ' έφεση εθνικό δικαστήριο έχει τη δυνατότητα ή την υποχρέωση να εκτιμήσει αυτεπαγγέλτως το κύρος μιας νομικής πράξεως υπό το πρίσμα των εθνικών κανόνων δημοσίας τάξεως, ακόμη και αν δεν προβλήθηκε πρωτοδίκως παράβαση των εν λόγω κανόνων, πρέπει επίσης να ασκήσει την αρμοδιότητα αυτή προκειμένου να εκτιμήσει, αυτεπαγγέλτως και υπό το πρίσμα της οδηγίας 93/13, τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας[28].

45. Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι κάθε περίπτωση στην οποία ανακύπτει το ζήτημα αν εθνικός δικονομικός κανόνας καθιστά αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης πρέπει να εξετάζεται λαμβανομένης υπόψη της θέσεως του κανόνα αυτού στην όλη διαδικασία, της εξελίξεως αυτής και των ιδιαιτεροτήτων της συνολικά, καθώς και, ενδεχομένως, των αρχών που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, η αρχή της

22 Βλ. αποφάσεις της 27ης Ιουνίου 2000, Océano Grupo Editorial και Salvat Editores (C-240/98 έως C-244/98, EU:C:2000:346, σκέψη 25), και της 26ης Μαρτίου 2019, Abanca Corporación Bancaria και Bankia (C-70/17 και C-179/17, EU:C:2019:250, σκέψη 49).

23 Βλ. αποφάσεις της 9ης Νοεμβρίου 2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659, σκέψη 48), και της 11ης Μαρτίου 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, σκέψη 25).

24 Βλ. αποφάσεις της 4ης Ιουνίου 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, σκέψη 32), και της 4ης Ιουνίου 2020, Kancelaria Medius (C-495/19, EU:C:2020:431, σκέψη 37).

25 Βλ. απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, Jőrös (C-397/11, EU:C:2013:340, σκέψη 29).

26 Βλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, Danko και Danková (C-448/17, EU:C:2018:745, σκέψη 40).

27 Βλ. απόφαση της 17ης Μαΐου 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, σκέψη 35).

28 Βλ. απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, Jőrös (C-397/11, EU:C:2013:340, σκέψη 30).

ασφάλειας δικαίου και η εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας [29]. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η τήρηση της ως άνω αρχής δεν μπορεί να βαίνει μέχρι του σημείου πλήρους επανορθώσεως των συνεπειών από την πλήρη αδράνεια του καταναλωτή [30].

46. Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει ήδη δεχθεί ότι η προστασία του καταναλωτή δεν είναι απόλυτη και ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να μην εφαρμόζουν τους εσωτερικούς δικονομικούς κανόνες οι οποίοι, μεταξύ άλλων, περιβάλλουν μια απόφαση με την ισχύ δεδικασμένου, ακόμη και αν έτσι θα μπορούσε να θεραπευθεί η παράβαση διατάξεως περιλαμβανόμενης στην οδηγία 93/13, ανεξαρτήτως της φύσεώς της [31]. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει τη σπουδαιότητα την οποία έχει η αρχή του δεδικασμένου τόσο στην έννομη τάξη της Ένωσης όσο και στις εθνικές έννομες τάξεις, καθώς και ότι, προς διασφάλιση τόσο της σταθερότητας του δικαίου και των εννόμων σχέσεων όσο και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, δεν μπορεί να τίθεται ζήτημα κύρους των δικαστικών αποφάσεων οι οποίες έχουν καταστεί αμετάκλητες μετά την εξάντληση των διαθέσιμων ενδίκων μέσων ή μετά την εκπνοή των προθεσμιών που τάσσονται για την άσκηση των ως άνω ενδίκων μέσων [32].

47. Επί παραδείγματι, με την απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2009, Asturcom Telecomunicaciones [33], το Δικαστήριο έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι εθνικοί κανόνες που επέβαλλαν προθεσμία δύο μηνών, μετά την παρέλευση της οποίας, ελλείψει αγωγής προς ακύρωση, μια διαιτητική απόφαση είχε καταστεί τελεσίδικη και, ως εκ τούτου, είχε αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, συνάδουν με την αρχή της αποτελεσματικότητας, υπογραμμίζοντας ότι η αρχή αυτή δεν μπορεί να βαίνει μέχρι του σημείου πλήρους επανορθώσεως των συνεπειών από την πλήρη αδράνεια του καταναλωτή ο οποίος δεν είχε κινήσει διαδικασία για την προβολή των δικαιωμάτων του.

48. Αντιθέτως, με την απόφαση της 18ης Φεβρουαρίου 2016, Finanmadrid EFC [34], το Δικαστήριο έκρινε ότι εθνική ρύθμιση προβλέπουσα την αρχή του δεδικασμένου στο πλαίσιο της διαδικασίας εκδόσεως διαταγής πληρωμής αντέβαινε στην αρχή της αποτελεσματικότητας, δεδομένου ότι η απόφαση της αρχής με την οποία περατωνόταν η διαδικασία εκδόσεως διαταγής πληρωμής είχε αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, πράγμα που καθιστούσε αδύνατο τον έλεγχο του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών κατά το στάδιο της εκτελέσεως απλώς και μόνο διότι ο καταναλωτής δεν άσκησε εμπροθέσμως ανακοπή, υφίστατο δε μη αμελητέος κίνδυνος να μην ασκήσει ο καταναλωτής την απαιτούμενη ανακοπή.

3. Η απόφαση Gutiérrez Naranjo

49. Τέλος, όσον αφορά τις συνέπειες που απορρέουν από τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να αφήνουν ανεφάρμοστη την καταχρηστική ρήτρα, ώστε να μην παράγει αυτή δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή, εκτός και εάν αντιτίθεται σ' αυτό ο καταναλωτής [35]. Ο εθνικός δικαστής οφείλει να

[29] Βλ. απόφαση της 22ας Απριλίου 2021, PROFI CREDIT Slovakia (C-485/19, EU:C:2021:313, σκέψη 53).

[30] Βλ. απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, σκέψη 62).

[31] Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ. (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 68).

[32] Βλ. απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, σκέψη 46).

[33] Απόφαση C-40/08 (EU:C:2009:615, σκέψεις 34 έως 48).

[34] Απόφαση C-49/14 (EU:C:2016:98, σκέψεις 45 έως 55).

[35] Βλ. απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, Gómez del Moral Guasch (C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψη 58).

διασφαλίζει ότι η διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα της επίμαχης ρήτρας θα επισύρει όλες τις συνέπειες που προβλέπει το εθνικό δίκαιο, προκειμένου να επιτευχθεί το αποτέλεσμα που προβλέπει η εν λόγω διάταξη [36].

50. Συναφώς, πρέπει να διευκρινιστεί ότι, με την απόφαση Gutiérrez Naranjo [37], το Δικαστήριο έκρινε ότι εθνική νομολογία, όπως αυτή που διαμορφώθηκε με την απόφαση της 9ης Μαΐου 2013, η οποία περιορίζει χρονικώς τα περί επιστροφής αποτελέσματα της ακύρωσης καταχρηστικής ρήτρας στα ποσά που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως δυνάμει της ρήτρας αυτής μετά την έκδοση της αποφάσεως με την οποία διαπιστώνεται ο καταχρηστικός χαρακτήρας, αντίκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια καταχρηστική ρήτρα πρέπει κατ' αρχήν να θεωρείται ως ουδέποτε υπάρξασα και, επομένως, δεν δύναται να παράγει αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή. Επομένως, η διαπίστωση με δικαστική απόφαση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας πρέπει, κατ' αρχήν, να έχει ως συνέπεια την επαναφορά του καταναλωτή στην πραγματική και νομική κατάσταση στην οποία θα βρισκόταν αν δεν υπήρχε η οικεία ρήτρα. Κατά συνέπεια, η υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να μην εφαρμόσει καταχρηστική ρήτρα επιβάλλουσα την καταβολή ποσών τα οποία αποδεικνύονται ως αχρεωστήτως καταβληθέντα συνεπάγεται, κατ' αρχήν, αντίστοιχο αποτέλεσμα επιστροφής όσον αφορά τα εν λόγω ποσά. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το εθνικό δίκαιο δεν πρέπει να θίγει την ουσία του δικαιώματος που αντλεί ο καταναλωτής από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 να μη δεσμεύεται από καταχρηστική ρήτρα.

51. Κατά συνέπεια, από την ανωτέρω νομολογία προκύπτει ότι τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται, δυνάμει της οδηγίας 93/13, να θεσπίσουν συγκεκριμένο δικονομικό καθεστώς αυτεπάγγελτου ελέγχου των καταχρηστικών ρητρών από τα εθνικά δικαστήρια, εφόσον τηρούν τις υποχρεώσεις που υπέχουν από το δίκαιο της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Επιπλέον, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, μολονότι η προστασία των καταναλωτών δεν είναι απόλυτη, εντούτοις το ίδιο ισχύει και όσον αφορά τις εθνικές δικονομικές αρχές που διέπουν διαδικασίες οι οποίες αφορούν την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δυνάμει της ως άνω οδηγίας. Όπως προκύπτει από τις αποφάσεις που μνημονεύονται στα σημεία 47, 48 και 50 των παρουσών προτάσεων, το Δικαστήριο υιοθετεί ισορροπημένη προσέγγιση όσον αφορά τη σχέση μεταξύ των εθνικών δικονομικών κανόνων και των απαιτήσεων της οδηγίας 93/13, μεριμνώντας συγχρόνως ώστε οι εν λόγω κανόνες να μη θίγουν το σύστημα προστασίας των καταναλωτών που καθιερώνει η ως άνω οδηγία.

52. Οι περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως πρέπει να εξεταστούν υπό το πρίσμα των ως άνω αρχών οι οποίες απορρέουν από τη νομολογία του Δικαστηρίου.

Γ. Εφαρμογή των αρχών που απορρέουν από τη νομολογία του Δικαστηρίου στις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως

53. Προκαταρκτικώς, επισημαίνεται ότι, ενώ η Τσεχική, η Ισπανική, η Ιταλική και η Νορβηγική Κυβέρνηση φρονούν ότι η αρχή του δεδικασμένου αμφισβητείται στην υπό κρίση υπόθεση, η L και η Επιτροπή διαφωνούν. Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, μολονότι η αρχή του δεδικασμένου δεν μνημονεύεται στο προδικαστικό ερώτημα, παρά ταύτα οι εθνικοί

[36] Βλ. απόφαση της 25ης Νοεμβρίου 2020, Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, σκέψη 43).

[37] Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016 (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψεις 61 έως 75). Για μια εμπεριστατωμένη ανάλυση, βλ., μεταξύ άλλων, Leskinen, C., και Elizalde, F., «The control of terms that define the essential obligations of the parties under the Unfair Contract Terms Directive: Gutiérrez Naranjo», *Common Market Law Review*, τόμος 55, 2018, σ. 1595-1618.

δικονομικοί κανόνες που φαίνεται να προβληματίζουν το αιτούν δικαστήριο αφορούν το δεδικασμένο (βλ. σημείο 21 των παρουσών προτάσεων). Κατά πάγια νομολογία, το εθνικό δικαστήριο είναι το μόνο αρμόδιο να ερμηνεύει και να εφαρμόζει το εθνικό δίκαιο [38]. Κατά συνέπεια, μολονότι η ανάλυσή μου επικεντρώνεται στις εθνικές δικονομικές αρχές τις οποίες αφορά το ερώτημα, ήτοι τις αρχές της διαθέσεως, της αντιστοιχίας και της απαγορεύσεως της reformatio in peius, δεν βλέπω κανένα λόγο για τον οποίο η ανάλυση αυτή δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί υπό το πρίσμα των εθνικών δικονομικών κανόνων που αφορούν το δεδικασμένο, στο μέτρο που το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι οι εν λόγω κανόνες έχουν εφαρμογή στις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως.

54. Όσον αφορά την αρχή της ισοδυναμίας, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου και του Ανώτατου Δικαστηρίου, η αυτεπάγγελτη εφαρμογή των κανόνων δημοσίας τάξεως αποτελεί εξαίρεση από τις επίμαχες εθνικές δικονομικές αρχές, ενώ η Unicaja Banco και η Ισπανική Κυβέρνηση έχουν διαφορετική άποψη (βλ. σημεία 26, 28 και 31 των παρουσών προτάσεων). Λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας του Δικαστηρίου που αναφέρεται στο σημείο 44 των παρουσών προτάσεων και του γεγονότος ότι το άρθρο 6 της οδηγίας 93/13 συνιστά διάταξη λειτουργικά ισοδύναμη με εκείνη των εθνικών κανόνων δημοσίας τάξεως, συνάγεται ότι, εφόσον βάσει του εθνικού δικαίου οι εν λόγω κανόνες θεωρούνται ως εξαίρεση από την εφαρμογή των επίμαχων εθνικών δικονομικών αρχών, το εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται της εφέσεως οφείλει να διασφαλίσει αυτεπαγγέλτως την πλήρη αποτελεσματικότητα του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 χωρίς να περιορίζεται από τις εν λόγω αρχές [39]. Επομένως, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν η εθνική νομολογία έχει εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης, σε περίπτωση δε καταφατικής απαντήσεως, φρονώ ότι η εφαρμογή των εθνικών δικονομικών αρχών που εμποδίζουν την εκ μέρους της L δυνατότητα επικλήσεως της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με τα δικαιώματά της δυνάμει της οδηγίας 93/13 συνιστά παραβίαση της αρχής της ισοδυναμίας.

55. Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, εκτιμώ ότι, βάσει της νομολογίας του Δικαστηρίου, υφίστανται ισχυρές ενδείξεις ότι η εφαρμογή των επίμαχων εθνικών δικονομικών αρχών υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως αντίκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της ως άνω αρχής.

56. Βεβαίως, η L δεν άσκησε έφεση ή αντίθετη έφεση κατά της πρωτόδικης αποφάσεως με την οποία περιορίστηκαν χρονικώς τα περί επιστροφής αποτελέσματα των ποσών που εισπράχθηκαν βάσει της καταχρηστικής ρήτρας, περαιτέρω δε, λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας του Δικαστηρίου που μνημονεύεται στο σημείο 45 των παρουσών προτάσεων, η πλήρης αδράνεια του καταναλωτή είναι ικανή να περιορίσει την αρχή της αποτελεσματικότητας. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι, υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, η μη ανάληψη έγκαιρης δράσεως εκ μέρους του καταναλωτή, εν προκειμένω της L, μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι, κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως Gutiérrez Naranjo –η οποία διευκρίνισε ότι η εθνική νομολογία που διαμορφώθηκε με την απόφαση της 9ης Μαΐου 2013 ήταν αντίθετη προς το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13– είχε ήδη παρέλθει η προβλεπόμενη από το εθνικό δίκαιο προθεσμία για την άσκηση εφέσεως ή αντίθετης εφέσεως.

[38] Βλ. απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Raiffeisen Bank και BRD Groupe Société Générale (C-698/18 και C-699/18, EU:C:2020:537, σκέψη 46).

[39] Επισημαίνεται ότι το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ότι η υποχρέωση αυτεπάγγελτης εξετάσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών σύμφωνα με την οδηγία 93/13 συνιστά διαδικαστικό κανόνα που δεσμεύει τα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα. Βλ. απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2019, Profi Credit Polska (C-419/18 και C-483/18, EU:C:2019:930, σκέψη 74). Επομένως, το γεγονός ότι, όπως επισήμαναν η Unicaja Banco και η Ισπανική Κυβέρνηση, η επίμαχη εθνική νομολογία ανάγεται σε δικονομικού χαρακτήρα κανόνες δημοσίας τάξεως δεν μπορεί να αποκλείσει άνευ ετέρου την εφαρμογή της στην υπό κρίση υπόθεση.

57. Κατά την άποψή μου, σε μια τέτοια περίπτωση, δύσκολα μπορεί να προσαφθεί σε καταναλωτή, εν προκειμένω στην L, ότι δεν άσκησε εμπροθέσμως έφεση ή αντίθετη έφεση για να αμφισβητήσει την εθνική νομολογία που διαμορφώθηκε με την απόφαση της 9ης Μαΐου 2013, η οποία δεν θα οδηγούσε σε ευνοϊκή για εκείνη κρίση. Το γεγονός ότι, όπως επισήμαναν η Unicaja Banco και η Ισπανική Κυβέρνηση, το εθνικό δίκαιο προβλέπει τη δυνατότητα προσαρμογής της κατανομής των δικαστικών εξόδων εις βάρος του οικείου διαδίκου δεν με πείθει περί του αντιθέτου, λαμβανομένης υπόψη της υπάρξεως της επίμαχης εθνικής νομολογίας. Ομοίως, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η Unicaja Banco, το γεγονός ότι η L εκπροσωπήθηκε από δικηγόρο και, όπως προκύπτει, γνώριζε ότι εκκρεμούσε η έκδοση της αποφάσεως Gutiérrez Naranjo δεν αναιρεί την ως άνω ανάλυση. Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, το γεγονός ότι ο καταναλωτής εκπροσωπείται από δικηγόρο δεν ασκεί επιρροή επί της υποχρεώσεως που υπέχει το εθνικό δικαστήριο όσον αφορά την εκτίμηση των καταχρηστικών ρητρών υπό το πρίσμα της οδηγίας 93/13[40]. Επιπλέον, πρέπει να επισημανθεί ότι με τις προτάσεις του στην εν λόγω υπόθεση, οι οποίες εκδόθηκαν στις 13 Ιουλίου 2016[41], ο γενικός εισαγγελέας P. Mengozzi κατέληξε σε διαφορετικό συμπέρασμα σε σχέση με το Δικαστήριο και, επομένως, οι εν λόγω προτάσεις ενίσχυσαν ενδεχομένως την εντύπωση περί συμβατότητας της επίμαχης εθνικής νομολογίας με την οδηγία 93/13 μέχρι και την έκδοση της αποφάσεως Gutiérrez Naranjo.

58. Επομένως, υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να θεωρηθεί ότι, όπως επισημαίνει η Επιτροπή, η ύπαρξη της εθνικής νομολογίας που διαμορφώθηκε με την απόφαση της 9ης Μαΐου 2013, σε συνδυασμό με την εφαρμογή των επίμαχων εθνικών δικονομικών αρχών, είχε ως αποτέλεσμα να στερηθεί η L τα δικονομικά μέσα για την άσκηση των δικαιωμάτων της δυνάμει της οδηγίας 93/13. Επιπλέον, όπως επισημαίνει η L, η διαπίστωση ότι οι εν λόγω εθνικές δικονομικές αρχές εμποδίζουν εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί εφέσεως να διατάξει αυτεπαγγέλτως την πλήρη επιστροφή των ποσών που ο καταναλωτής κατέβαλε αχρεωστήτως δυνάμει καταχρηστικής ρήτρας, σύμφωνα με την απόφαση Gutiérrez Naranjo, θα σήμαινε ότι ένας καταναλωτής όπως η L ουδεμία πιθανότητα θα είχε να λάβει πλήρη επιστροφή των ποσών, καθώς επίσης ότι η τράπεζα θα διατηρούσε τα ποσά που εισέπραξε αχρεωστήτως δυνάμει της καταχρηστικής ρήτρας. Συναφώς, όπως υπογράμμισε το Δικαστήριο στην εν λόγω απόφαση, το εθνικό δίκαιο δεν πρέπει να εφαρμόζεται κατά τρόπο που να θίγει την ουσία του δικαιώματος που αντλούν οι καταναλωτές από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, να μη δεσμεύονται από καταχρηστικές ρήτρες (βλ. σημείο 50 των παρουσών προτάσεων).

59. Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι, κατά την άποψή μου, οι περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως διαφέρουν από εκείνες επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση της 11ης Μαρτίου 2020, Lintner[42]. Με την εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο έκρινε κατ' ουσίαν, υιοθετώντας τις προτάσεις μου στην ίδια υπόθεση, ότι ο αυτεπάγγελτος έλεγχος των καταχρηστικών ρητρών δυνάμει της οδηγίας 93/13 δεν συνεπάγεται την υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να μην εφαρμόζει, μεταξύ άλλων, την αρχή της διαθέσεως προκειμένου να εξετάσει το σύνολο των συμβατικών ρητρών, ακόμη και εκείνων που δεν εντάσσονται στο αντικείμενο της διαφοράς. Αντιθέτως, στην υπό κρίση υπόθεση, η L υπέβαλε εξαρχής αίτημα πλήρους επιστροφής των αχρεωστήτως καταβληθέντων βάσει της καταχρηστικής ρήτρας ποσών και επομένως το εν λόγω αίτημα εξακολούθησε να εντάσσεται στο αντικείμενο της διαφοράς (βλ. σημεία 13 και 25 των παρουσών προτάσεων).

[40] Βλ., συναφώς, απόφαση της 11ης Μαρτίου 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, σκέψη 40), καθώς και προτάσεις μου στην υπόθεση Lintner (C-511/17, EU:C:2019:1141, σημεία 65 έως 69).

[41] Βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Mengozzi στην υπόθεση Gutiérrez Naranjo κ.λπ. (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:552, ιδίως σημεία 38 έως 76).

[42] Απόφαση C-511/17 (EU:C:2020:188, σκέψεις 28 έως 34). Βλ., επίσης, προτάσεις μου στην υπόθεση Lintner (C-511/17, EU:C:2019:1141, σημεία 49 έως 53).

60. Περαιτέρω, φρονώ ότι στην υπό κρίση υπόθεση δεν μπορεί να εφαρμοστεί ούτε η προσέγγιση που υιοθέτησε το Δικαστήριο στην απόφαση της 25ης Νοεμβρίου 2008, Heemskerk και Schaap [43]. Η εν λόγω απόφαση αφορούσε την ερμηνεία ορισμένων διατάξεων της Ένωσης οι οποίες γενικώς αφορούν επιστροφές κατά την εξαγωγή για τα γεωργικά προϊόντα. Επομένως, το συμπέρασμα του Δικαστηρίου ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν επιβάλλει στον εθνικό δικαστή την υποχρέωση να εφαρμόζει αυτεπαγγέλτως ρύθμιση της Ένωσης όταν τούτο θα είχε ως συνέπεια τη μη λήψη υπόψη της εθνικής δικονομικής αρχής περί απαγορεύσεως της reformatio in peius διακρίνεται από το ειδικό πλαίσιο της διασφαλίσεως της αποτελεσματικής προστασίας των καταναλωτών δυνάμει της οδηγίας 93/13 [44], το οποίο αφορά η υπό κρίση υπόθεση.

61. Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι επίμαχες εθνικές δικονομικές αρχές αντιβαίνουν στην αρχή της αποτελεσματικότητας, καθόσον καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή τη διασφάλιση της προστασίας που παρέχει στους καταναλωτές η οδηγία 93/13.

62. Επομένως, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι η εφαρμογή των επίμαχων εθνικών δικονομικών αρχών υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως αντίκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας.

VI. Πρόταση

63. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο, Ισπανία) ως εξής:

Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχει, υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, την έννοια ότι αντιτίθεται στην εφαρμογή των εθνικών δικονομικών αρχών της διαθέσεως, της αντιστοιχίας και της απαγορεύσεως της reformatio in peius, που εμποδίζουν το εθνικό δικαστήριο το οποίο έχει επιληφθεί εφέσεως ασκηθείσας από τράπεζα κατά αποφάσεως με την οποία περιορίζεται χρονικώς η επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως από τον καταναλωτή δυνάμει ρήτρας κατωτάτου επιτοκίου που κηρύχθηκε άκυρη, να διατάξει την πλήρη επιστροφή των εν λόγω αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών.

[i] — Στις σκέψεις 1, 8, 10, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 22, 25 και 63 του παρόντος κειμένου έγινε τροποποίηση γλωσσικής φύσεως μετά την αρχική ανάρτησή σου στην ψηφιακή Συλλογή της Νομολογίας.

[43] Απόφαση C-455/06 (EU:C:2008:650, σκέψεις 44 έως 48). Πρβλ. απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 2014, Maks Pen (C-18/13, EU:C:2014:69, σκέψη 37).

[44] Βλ., συναφώς, απόφαση της 7ης Ιουνίου 2007, van der Weerd κ.λπ. (C-222/05 έως C-225/05, EU:C:2007:318, σκέψεις 39 και 40).